

วิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกในชุมชน

ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี*

An Analytical Study on the Ritual of Worshipping and Beliefs about Ta –
Kheag Ghost in Community Kasem Sub-Districttrakanphuetphon District
Ubon Ratchathani Province

¹พระอธิการทิพเนตร ปญญาทีโป พระครูสิริสุตาทม และ พระมหาณัฐกิตติ อนารโท

¹PraathikanThipphanet Panyateepo, Phrakru Sirisutapon and
Phramaha Nattakitti Anarado

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University Bangkok, Thailand

¹Corresponding Author. E-mail: thipphanet2502@gmail.com

Received February 2, 2019; Revised February 28, 2019; Accepted May 15, 2019

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชน ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศึกษาพิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชนในตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือในการเก็บเอกสารข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

*ปรับปรุงต้นฉบับจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 “พุทธปัญญากับทศวรรษแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน” 10 พ.ย. 61

ผลจากการศึกษาพบว่า

1) ก่อนเริ่มลงมือทำนาในแต่ละปีชาวนา ตำบลเกษมจะต้องทำพิธีกรรมบูชาหรือเลี้ยงผีตาแฮกโดยเจ้าของที่นาจะเตรียมเครื่องเช่นสังเวย เช่น เหล้าขาว ไก่ต้ม ดอกไม้ขาว ฐูปเทียน พร้อมด้วยการนำวัว ควาย คันไถ ออกไปสู่ที่นาของตน จากนั้นจะทำพิธีอัญเชิญผีตาแฮกให้มาสิงสถิตอยู่กับท้องไร่ ท้องนา เพื่อปกป้อง ดูแลรักษาข้าวกล้า คน สัตว์ ซึ่งชาวนามีความเชื่อว่า ผีตาแฮกคือผีดีที่ช่วยคุ้มครอง ดูแล รักษาไร่นาให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตดี มีกำลังใจตามความเชื่อนั้น

2) ด้วยการนับถือผีบูชาผีตาแฮกนี้ ทำให้รับรู้ได้ว่าชาวนามีความรู้รักภักดีและสิ่งแวดล้อมสร้างความรักสามัคคีในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเอื้อเฟื้อกัน สร้างประโยชน์ร่วมกันในหลายด้าน เยาวชนมีความรักท้องถิ่นตนเอง ดังนั้นพิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชาวนาในตำบลเกษมจึงยังคงอยู่อย่างยืนไปอีกตราบนานเท่านาน

คำสำคัญ: พิธีกรรม; ผีตาแฮก; การบูชา

Abstract

This research education be an analytical study of the ritual of worship ghosts (Phi-Ta-Hack) of the community the Ka-sem sub-district Trakanphuetphon district Ubonratchathani province which there are 3 points objectives namely (1) for study doctrine about the worships in the perspective of Buddhism (2) for studies worship ghost all ceremonial of northeast people and (3) for Analytical study The ritual of worship Phi-Ta-Hack of the community

This research be quality manner researched by using a tool in document data saving use like a model to interview like model the manner is deep use like a model to record conversations by lead all data comes to analyst the manner describes

1. Before farmer begins their works the will worship the ghost (Phi-Ta-Hack) this ritual start with oblation consists of rice whiskeys, boiled chicken, a white flower, and incense

after that they will release cow or buffalo and plow into the field. The ghost will be summoned to reside within the farm for protecting rice cattle and people they believe that Phi-Ta-Hack is good spirit and sign of fertile.

2. Phi-Ta-Hack worship ritual will affect the community by the preservation of environment such as forest and unite people in the community.

Keyword: Rite; Tahack Ghost; Worshipping,

บทนำ

สังคมเกษตรกรรมของไทยในปัจจุบัน มีความเชื่อเรื่องผี บอกเล่าสืบต่อกันมายาวนาน และมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทำให้เกิดวัฒนธรรมไทยของการนับถือผี เชื่อกฎแห่งกรรม ความเชื่อในธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ เกิดความกลัวภัยธรรมชาติ ดังนั้น ความเชื่อในสังคมไทย จึงมีลักษณะผสมผสาน 3 องค์ประกอบ คือ ความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์และพระพุทธศาสนา (เสถียร พันธังสี, 2554) และ ขอบเขตความรู้ศาสนาจะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องพุทธศาสนา (พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, 2561)

นอกจากนั้นมีธรรมบทหนึ่งเรื่องนางกาลยักษิณี กล่าวคือมีบุตรชายกุมภพิดคนหนึ่ง พ่อตายแม่หาหญิงที่มีอายุและตระกูลเสมอกันมาให้เป็นภริยา นางเป็นหญิงหมั้นอยู่ด้วยกันไม่มีบุตร แม่หาหญิงอื่นมาให้เป็นภริยาอีกหญิงคนนี้มีบุตร เมียหลวงคิดอิจฉาเมียน้อยจะได้รับมรดก จึงคิดกลอุบายจะฆ่าเมียน้อยให้ตาย พูดยกับเมียน้อยว่า ถ้าเจ้าตั้งครรภ์จงบอกข้า นางรับคำ ครึ่งตั้งครรภ์ที่แรกก็บอกเมียหลวง เมียหลวงจึงให้ยาพิษทำให้ลูกแท้ง ครั้งที่ 2 ก็เหมือนกัน ครั้งที่ 2 นางแกล้งไม่บอกหนีเอาตัวรอดไปอาศัยอยู่ที่บ้านญาติจนครรภ์แก่เมียหลวงตามทันให้ยาพิษ แต่เพราะครรภ์แก่จึงไม่แท้ง ลูกในท้องดิ้นนอนขวางอึดหัวใจ ก่อนเมียน้อยจะตายได้ผูกเวรเมียหลวงว่า ให้ข้าพเจ้าเกิดเป็นนางยักษ์ยักษิณีสามารถเคี้ยวกินมันและลูกมันให้ได้แล้วตายไป เมียน้อยเกิดเป็นนางยักษ์ยักษิณี เมียหลวงเกิดเป็นนางกุลธิดาในนครสวรรค์ ครึ่งเจริญวัยได้แต่งงานกับชายคนหนึ่ง พอคลอดบุตรใหม่ นางยักษ์ยักษิณีปลอมเพศเป็นหญิงสหายไปเยี่ยมได้โอกาสก็จับทารกกินเสีย ครึ่งที่สองก็เหมือนกัน ครั้งที่ 3 หนีไปสู่เรือนสกุลกับพ่อ ครึ่งถึงสระโบกขรณีใคร่จะอาบน้ำ จึงส่งบุตรให้

ผิวอุ้มเสร็จแล้วรับบุตรมาเพื่อให้กินนมวัว ผิวกำลังลงอาบน้ำ เมื่อเห็นนางยักษิณีตามมาจำได้ว่าหน้าได้จึงเรียกผิวให้ขึ้นจากสระพากันวิ่งไปยังวิหารเซตุวัน ขณะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคกำลังแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางบริษัท ผิวเมื่อนำบุตรน้อยเข้าไปมอบกายถวายตัวขอชีวิตต่อพระพุทธเจ้า ส่วนนางยักษิณียืนอยู่ข้างนอก พระสุมณเทวดากันทางไว้ พระองค์ตรัสเรียกพระอานนท์ให้ไปเรียกนางยักษิณีเข้ามาแล้วสั่งสอนไม่ให้พยาบาทอาฆาตจองกรรมทำเวรกันต่อไป ถ้าจองเวรกันก็จะเป็นเวรกันตลอดหลายภพ เหมือนแมวเป็นเวรกับงู งูเป็นเวรกับพังพอน ความเป็นเวรกับนกเค้า และหมีเป็นเวรกับไม้สคร้อ แล้วตรัสสั่งให้นางกุลธิดานำนางยักษิณีไปเลี้ยงไว้ นางนำไปเลี้ยงไว้ให้อยู่เห็บมอง อยู่แอ่งน้ำ คีฬิ ขายคา กองขี้ฝอย ประตูป่าน ล้วนแต่ไม่สบาย จึงให้อยู่กลางแจ้งตามหัวไร่ ปลายนา ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตาแฮก เลี้ยงรักษาด้วยข้าวยาคุและภัตตเป็นอย่างดี (พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2536)

ชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานีได้ก่อตั้งหลักแหล่งเมื่อ 135 ปีมาแล้ว รวบรวมพุทธศักราช 2425 ตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์ มีชื่อเมืองว่า “เมืองกะเลิมสีมา” ขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานี ต่อมา ทางกรมมีการเปลี่ยนแปลงระบบหัวเมือง จึงได้ยกเลิกเมืองกะเลิมสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2460 และกลับมาเป็นบ้านเกษม และตำบลเกษมขึ้นต่ออำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี จนถึงทุกวันนี้ แบ่งการปกครองออกเป็น 15 หมู่บ้าน ประชากรจำนวน 7,630 คนมีวัดหรือสำนักสงฆ์ 10 แห่ง ชาวชุมชนนับถือพุทธศาสนา ในส่วนความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเร้นลับ ก็เหมือนชาวอีสานทั่วไปเช่นเดียวกัน คือมีความเชื่อเรื่องผีเผ่าไร่นา ทำให้พืชพันธุ์เจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ และยังให้ความสงบร่มเย็น ไม่ทำให้เจ้าของที่นาและคนในครอบครัวเจ็บป่วย จึงมีการเซ่นไหว้ผีตาแฮกทุก ๆ ปี ปีละ 2 ครั้ง ก่อนมีการปักดำ และหลังการเก็บเกี่ยว ผีตาแฮกจะอาศัยในพื้นที่นาของแต่ละเจ้าของไร่นา ซึ่งจะจัดสถานที่ที่อยู่สำหรับผีตาแฮก บางคนจะปลูกกระท่อมหรือบางคนจะปักเสา หรือบางแห่งอาจทำรั้ว ๆ ล้อมรอบไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่อยู่ของผีตาแฮก

ชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ได้ทิ้งความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีดังปรากฏภูมิศาสตร์ ผีตาแฮก ผู้วิจัย มีความประสงค์ศึกษาในกรอบความคิดเรื่อง ความเชื่อความกลัวผีตาแฮก และการหาที่พึ่งของชาวชุมชนตำบลเกษม นอกจากพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีพิธีกรรมต่อผีที่มี

อิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวชุมชนที่น่าศึกษา แต่พระพุทธศาสนาก็ยังเป็นที่เคารพสูงสุดและจะได้ปรับบทบาท เพื่อให้เข้ากับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อนั้น ๆ ซึ่งผู้วิจัยหวังว่า เมื่อดำเนินการวิจัยจนสำเร็จแล้ว ผลการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งชาวชุมชนเกษมและผู้ต้องการศึกษาโดยทั่ว ๆ ไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชน ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ตามหลักพระพุทธศาสนา

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและความเชื่อต่อผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี” โดยจำแนกขอบเขตการศึกษาออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตด้านเนื้อหา ตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ เพื่อศึกษาแนวคำสอนว่าด้วยการบูชาในทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาพิธีกรรมของการบูชาผีต่าง ๆ ของชุมชนในภาคอีสานในจังหวัดอุบลราชธานี และเพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชน ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตของการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) จำแนกออกเป็น 2 ส่วนดังต่อไปนี้

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ศึกษา เช่น คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อรรถกถาฎีกา คัมภีร์วิสุทธิมรรค วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำรา เอกสารวิชาการหนังสือ บทความวิทยานิพนธ์ และงานวิจัย รวมทั้งข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ขอบเขตด้านพื้นที่

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกของชาวอีสานของชุมชนในพื้นที่ดังกล่าวจำนวนทั้งหมด 15 หมู่บ้าน

ขอบเขตด้านประชากรที่ให้ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่จะเก็บข้อมูล กลุ่มประชากรในพื้นที่ตำบลเกษม จำนวน 15 หมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

1) พระภิกษุในพื้นที่วิจัย	จำนวน	6	รูป
2) ผู้นำชุมชนในพื้นที่วิจัย	จำนวน	8	คน
3) เจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขชุมชน	จำนวน	1	คน
4) ประชาชนในพื้นที่ทั่วไป	จำนวน	15	คน
รวมประชากรทั้งหมด	จำนวน	30	รูป/คน

ทบทวนเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้ค้นคว้าในพระไตรปิฎก วรรณกรรมอีสาน ผลงานทางวิชาการ วิทยานิพนธ์และเอกสารที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ (ศรัทธา), กรรม, พิธีกรรม, ผีตาแฮก, ผีต่าง ๆ ความเชื่อวิญญาณชีวิตหลังความตาย ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ชาวชุมชน ได้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาตามประเพณีฮีสตลิบสอง (พระพุทธศาสนาแบบพื้นบ้าน) พิธีกรรมตามความเชื่อของชาวบ้าน พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมของพราหมณ์ จึงได้ประมวลเอกสารประกอบดังนี้

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2524) ได้กล่าวถึงความเชื่อและวิญญาณของชาวอีสานไว้ในหนังสือเรื่อง “โลกทัศน์อีสาน” สรุปความว่า ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณของชาวอีสานซึ่งนับถือศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผีมาผสมกลมกลืนในการประกอบพิธีกรรมในชีวิตของคนอีสานอยู่เสมอ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบุญต่างๆ งานศพ งานแหกนาก ฯลฯ ส่วนเรื่องผีจะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ แต่ชาวอีสานก็เชื่อว่าผีมีจริง จนบางคนกลัวยืนยันว่าตนเองเคยเห็นผี ในทัศนะของคนอีสานเชื่อว่า ผีผีให้คุณ เช่น ผีปู่ตา เป็นผีประจำหมู่บ้านคอยพิทักษ์คุ้มครองชาวบ้านตลอดทรัพย์สินอื่นๆ ของหมู่บ้าน โดยมีผู้ที่เป็นสื่อกลางติดต่อกับผีปู่ตา คือ “จ้ำ” จะมีบทบาทต่อหมู่บ้านมาก ในฐานะเป็นทูตเชื่อมโยงระหว่างคนกับผี สามารถเจรจากับผีรู้เรื่อง เฒ่าจ้ำ จึงเป็นผู้นำชุมชนในเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ตา ชาวบ้านให้ความยำเกรงผีปู่ตามาก ผีตาแฮกรักษาไร่นา ส่วนผีให้โทษ เช่น ผีปอบ เกิดจากคนเรียนคาถาอาคม ทำผิดข้อห้าม “ตะล่ำ” กลายเป็นผีปอบเข้าสิงทำร้ายคน ความเชื่อเรื่องผีปอบยังมีอยู่มากในกลุ่มคนอีสาน เมื่ออพยพไปอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ปักขได้หรือคนอีสานที่อพยพไปอยู่ที่ต่างประเทศ ก็มีผีปอบตามไปอยู่ไปกินด้วย ดังนั้นถ้ามีผีปอบเข้าที่ใด แสดงว่าที่นั้นมีคนอีสาน

เสถียร พันธรังสี (2554) ในหนังสือศาสนาโบราณ ได้แสดงนับแห่งความเชื่อในอำนาจลึกลับว่า มนุษย์ดึกดำบรรพ์ทุกเผ่า มีความเชื่อคล้ายคลึงกันว่าร่างกายประกอบด้วยธรรมชาติ 2 ส่วน ส่วนหนึ่งได้แก่ เนื้อ หนัง กระดูก ที่เห็นอยู่ภายนอก อีกส่วนหนึ่งได้แก่ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา ปรากฏอยู่ภายใน สิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นคือ เจตภูตหรือวิญญาณ (Soul) ความเชื่ออันนี้ เชื่อว่าเจตภูตหรือวิญญาณ ไม่มีวันเสื่อมสลายตายจากโลกไป เป็นคติความเชื่อที่ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นมูลเหตุของความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา และเป็นผลให้เชื่อต่อไปว่า เมื่อดวงวิญญาณยังมีอยู่ ดวงวิญญาณก็จำจะต้องกินต้องอาศัย ต้องใช้สอย สิ่งทั้งหลายที่เคยมีกินใช้มาแล้วในชีวิตอย่างไร ก็ต้องกินใช้ในชีวิตข้างหน้าหรือโลกอย่างนั้น

ชนิสรา จิตชินะกุล (2545) ในหนังสือคติชนวิทยา อธิบายเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีสงเทวดาว่า คนไทยแม้ว่าโดยส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนา แต่ความเชื่อในเรื่องผีสงเทวดาก็ยังคงได้รับการยอมรับนับถือมาช้านาน สังเกตได้จากไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดจะต้องมีการเซ่นสรวงบูชาเชิญผีสงเทวดามาร่วมด้วยเสมอ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การนับถือผีสงเทวดาของมนุษย์ได้มีส่วนช่วยเสริมสร้างกำลังใจและความมั่นใจให้แก่มนุษย์เป็นอันมาก

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ (2536) จากหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ กล่าวไว้เกี่ยวกับคติความเชื่อของชาวอีสานว่าคติความเชื่อ เจ้าภูมิ เจ้าไพร เจ้าป่า ผีสงนางไม้ เป็นคติความเชื่อของชาวอีสานมาแต่โบราณ ซึ่งชาวไทยอีสานเรียกว่า “ไทยน้อย” เมื่ออพยพครอบครัวไปตั้งหมู่บ้านประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่แห่งหนใด มักเลือกชัยภูมิป่า เห็นเหมาะสมทำพิธีตั้งพระภูมิบ้าน เรียกว่า “ปู่ตา” หรือดอนปู่ตาให้เป็นพระภูมิเทพอารักษ์ของหมู่บ้าน เพื่อคุ้มครองดูแลหมู่บ้านรักษาผู้คนและปศุสัตว์ ช่วยป้องกันอันตรายและภัย และมีผีตาแฮกคอยป้องกัน รักษาพืชพันธุ์ ไร่นา

ประมวล พิมเสน (2540) จากหนังสือของดีอีสาน ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของคนอีสานว่า ผีปู่ตาเป็นผีรักษาบ้าน รักษาเมือง ดูแลสังคมในหมู่บ้าน ไม่ให้มีการข่มเหงเอาัดเอาเปรียบกัน ปู่คือ พ่อของพ่อตา คือ พ่อของแม่ ชาวอีสานถือว่าเป็นญาติผู้ใหญ่จะต้องดูแลคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข เวลาที่มีกิจกรรมสำคัญ ๆ จะต้องบอกกล่าวเสมอ เช่น การทำบุญหมู่บ้าน การออกเรือนใหม่ การย้ายบ้านเข้ามาอยู่ใหม่ เป็นต้น จะไปต้องลาจะต้องมาบอก ปู่ตาได้วางแผนปฏิบัติไว้ให้สังคมหลายอย่าง พ่อแม่จะด่าลูกอย่างหยาบคายก็ไม่ได้ผิดผีปู่ตา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยทางด้านภาคสนามด้วย (Filed Research) เพื่อให้งานวิจัยนี้ได้สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้คือ

ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) อันได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฝ่ายเถรวาท ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เป็นหลัก และพระไตรปิฎกฉบับอื่นที่มีความเกี่ยวข้องด้วย

ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ซึ่งเป็นตำราวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ หนังสือวิชาการของครู นักปราชญ์ และท่านผู้รู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วย

ศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลภาคเอกสารที่ได้มานั้น และนำมาวิเคราะห์เรียบเรียงแล้ว จึงรวบรวม เรียบเรียงและตรวจสอบ เนื้อหาความนั้นให้ถูกต้องแล้วนำมา

เขียนงานวิจัย สรุปผลจากการศึกษา เพื่อนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและเสนอต่อประธาน คณะกรรมการและคณะกรรมการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นผลงาน การวิจัยต่อไป

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกของชุมชนตำบล เกษมสรูปได้ 3 ประเด็น ดังนี้ คือ

1. ศึกษาแนวคำสอนว่าด้วยการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนา

การบูชาบูชาในพระพุทธศาสนาเป็นเหตุให้เกิดชนบถธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม ใน สังคมไทยภาคอีสาน เป็นสังคมที่มีคุณธรรมและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก เพราะมีการแสดงออกถึงการบูชา ทางกาย วาจา และทางใจ ที่ยอมรับนับถือ อย่าง จริงใจต่อบุคคลที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง การบูชานั้นต้องแสดงออกมาจากจิตใจที่เลื่อมใส บูชาอย่าง แท้จริง ลำพังถ้าจะดูเฉพาะเพียงกิริยาท่าทางต่าง ๆ ที่แสดงออกที่บ่งบอกถึงการบูชาด้วยใจจริง นั้นคงดูยาก เป็นเพียงลักษณะนิสัยภายนอกเท่านั้น อาจจะมีการเสแสร้งแกล้งทำก็เป็นได้ การ บูชา โดยการกราบ กราบไหว้ที่แสดงออกมาทางกาย ทางวาจา และด้วยน้ำใสใจจริงนั้นเป็นสิ่งที่ดี สังคมไทยถือว่าเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง มีกิริยา มารยาทที่เรียบร้อยดีงาม ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้ที่ทำการบูชา คนที่ควรบูชา สถานที่ควรบูชา เมื่อตายไปแล้วย่อมเกิดในตระกูลสูงไม่ไปสู่ทุคติ ได้รับการยกย่องสรรเสริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ส่วนคนที่ไม่บูชาคนที่ควรบูชา สถานที่ควร บูชา ก็มีนัยตรงกันข้าม คือ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในตระกูลต่ำ ไปสู่ทุคติ ถูกนิทานว่าร้าย ใน โลกนี้และโลกหน้าผู้ที่ปรารถนาความสุขความเจริญในชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า โดยเฉพาะใน ปัจจุบันนี้พึงปฏิบัติตามหลักการบูชา เพื่อให้ชีวิตของเราพัฒนาไปในทางที่ถูกที่ควร โดยการ รู้จักบูชา สักการะ เคารพ

2. ความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาผีตาแฮกของชุมชนภาคอีสาน

คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อที่มีอยู่ในปัจเจกชนแต่ละคน ซึ่งพยายามหาคำตอบใน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผีเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุม ของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มนุษย์มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรม

ร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี สำหรับชาวอีสาน ผี คือ วิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาแต่เมื่อใดหรือมีมาอย่างไร ผีเหล่านี้ประกอบด้วย ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีบ้าน ผีหมู่บ้าน ผีปู่ย่าตายาย ผีฟ้า ผีแถน และผีอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งผีที่เกิดจากการกระทำของบุคคล เช่น ผีปอบ ความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อที่มีมาแต่เดิม ผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา จนแทบจะแยกกันไม่ออกว่าพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา หรือพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อเรื่องผี

3. ศึกษาวิเคราะห์การบูชาและความเชื่อผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ตามหลักพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเรื่องผีตาแฮกของชาวอีสานในชุมชนตำบลเกษมนั้น มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษแล้ว วิญญาณจิตสำนึกอยู่เสมอว่าธรรมชาติรอบ ๆ ตัวไม่ว่าจะเป็น ป่า เขา ไร่นา จะมีภูตผีวิญญาณสิงสถิตอยู่ซึ่งมองไม่เห็นแต่สัมผัสได้ ด้วยความรู้สึกที่มีอยู่ในทัศนะเช่นนี้ จึงเกิดมีการทำพิธีบูชาผีเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณ กตัญญูเป็นการเอื้อต่อการดำเนินชีวิตให้มีความสมดุลย์ในสังคมอีสาน และมีพิธีกรรมดังต่อไปนี้

(1) พิธีกรรมการบูชาและความเชื่อเรื่องผีตาแฮกของชุมชนตำบลเกษม

ความเชื่อของชาวอีสานของชุมชนตำบลเกษมเชื่อว่า ผีตาแฮก เป็นผีประจำท้องไร่นา ที่ปกป้องรักษาพืชสวนไร่นา และดูแลทำให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม อุดมสมบูรณ์ การทำนาจะได้ผลดี จึงมีการเซ่นไหว้ ผีตาแฮกทุกปี คือก่อนลงมือปักดำ ฉะนั้น ในที่นาของแต่ละคนจะมีที่ ให้ผีตาแฮกอยู่ ซึ่งบางคนอาจปลูกกระท่อมหลังเล็ก ๆ บางคนอาจปักเสาเป็นสัญลักษณ์ว่าตรงนี้ คือ ที่อยู่ของผีตาแฮก หรือบางแห่งอาจทำรั้ว ๆ ล้อมบริเวณใดบริเวณหนึ่งไว้ ซึ่งชาวบ้านจะทราบดีถึงที่อยู่ของผีตาแฮกนี้ การไหว้ผีตาแฮกหรือทำพิธีปักกกแฮก จะดำเนินการตอนช่วงจะเริ่มปักดำ สิ่งที่ใช้ในการทำพิธีปักกกแฮก ประกอบด้วย เหล้าขาว 1 ขวด ไก่ต้มสุกพร้อมเครื่องใน 1 ตัว บางคนอาจมีข้าวดำ ข้าวแดง ปลาร้า ด้วยก็ได้ ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลุ บุหรี่ น้ำ 1 ขวด แก้ว 2 ใบ กระต๊อบข้าวเหนียว

หลังจากนั้น นำของเซ่นไหว้ไปที่ที่อยู่ของ ผีตาแฮก แล้วจัดแต่งสำรับ ที่นำมาใส่ถาดเหล้า เปิดฝา กระต๊อบข้าวเหนียวเปิดออก น้ำและเหล้าเทใส่แก้วคนละใบ จุดเทียนตั้งไว้พร้อมกับกล่าวเชิญให้ผีตาแฮกมารับหรือมากินของเซ่นไหว้ พร้อมกับบนบานให้ข้าวกล้าในนาของตนอุดม

สมบุญ ไบราณนิยม แสกนาดำวันอาทิตย์ แสกนาหวานวันจันทร์ ปักตาแสก ปักกกแสกและดำนา วันพฤหัสบดี ทำขวัญข้าววันอังคาร แสกกางไฮ้ (กางไร่) สุ่ม (เผา) ไฮ้เอาวันศุกร์

(2) พิธีกรรมการบูชาผีตาแสกตามหลักพระพุทธศาสนา

ก่อนที่จะบูชาผีตาแสกชาวนาทุกคนรอบครัวเมื่อถึงเดือนเจ็ดและเดือนสิบจะต้องประกอบพิธีในตอนเช้ามืด คือ เตรียมห่อข้าว พร้อมทั้งอาหารหวานคาว บุหรี่ หมากพลูและอื่น ๆ ตามแต่ผีบรรพบุรุษของตนเองชอบ แล้วนำมาใส่กระทงหรือกระเจาตามาทำพิธีทางศาสนาที่วัดก่อน เพื่อให้พระสงฆ์กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามประเพณีโบราณ และถวายภัตตาหารเช้าให้แก่พระภิกษุสงฆ์ก่อน หลังจากนั้นจึงนำของไหว้หรือบูชาผีตาแสกไปที่ห้วยนาเพื่อแสดงความเคารพและบอกกล่าว ด้วยข้าวปลาอาหารของหวานคาวต่าง ๆ หลังจากนั้น ก็จะลงมือปักดำหรือหว่านกล้าได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) กระทรวงวัฒนธรรมควรสนับสนุนให้มีการจัดงานประเพณีท้องถิ่นในภาคอีสานเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน
- 2) กระทรวงวัฒนธรรมควรสนับสนุนให้มีการจัดงานเกี่ยวกับการบูชาผีตามหลักความเชื่อของท้องถิ่นในภาคอีสาน
- 3) กระทรวงวัฒนธรรมควรส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นภาคอีสานประชาสัมพันธ์หรือจัดทำหนังสือเพื่อความรู้แก่เยาวชนให้มากกว่านี้
- 4) กระทรวงวัฒนธรรมควรส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นภาคอีสานเข้าถึงหมู่บ้านหรือชุมชนให้มากกว่านี้
- 5) กระทรวงวัฒนธรรมควรส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นภาคอีสานจัดให้ประเพณีการนับถือผีเป็นไปอย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) วรรคศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการบูชาผีปู่ตากับการอนุรักษ์ป่าไม้
- 2) วรรคศึกษาความเชื่อเรื่องผีกับการอนุรักษ์ประเพณีของชาวอีสาน

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา จิตชินะกุล. (2545). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- ประมวล พิมพ์เสน. (2540). *ของดีอีสาน*. ขอนแก่น: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น.
- พระครูพิพิธวรกิจจานุการ. (2561). การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคกลาง เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของกลุ่มจังหวัดภาคกลาง, *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(4), 1362–1371.
- พระอริยานวัตร เขมจารีเถระ. (2536). *วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียร พันธรังสี. (2554). *ศาสนาโบราณ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2524). *โลกทัศน์อีสานกาฬสินธุ์*. กาฬสินธุ์: โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์.